

בספר החינוך (מצוה תפז) סובר אחרת, ומנה מצוה זו כהלכה לדורות¹³. לפי דבריו העושה כן לוקה פעמיים, מחמת איסור שחטי חוץ הרגיל ומחמת האיסור המיוחד בפסח (מנחת חינוך).

סיכום

למסקנת הגמ' כאן, הפסוק "לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך" אוסר להקריב את הפסח בבמת יחיד, אפילו בזמן היתר הבמות. כך דינם של כל קרבנות חובה, על פי הפסוק "לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום", ובראשונים נאמרו דעות שונות על היחס בין הפסוקים והחידוש כאן: שתי הדרשות משלימות זו את זו (משמע ברש"י); רק בפסח יש לאו, ובשאר איסור עשה (תוס'; ר"א בן הרמב"ם); בפסח התחדש גם כרת (מאירי). בהעדר במה גדולה, יש אומרים שמותר להקריב את הפסח בבמת יחיד (ישועות מלכו).

החינוך מנה פסוק זה במניין המצוות כמצוה לדורות, ולשיטתו בזמן איסור הבמות לוקים על כך שתי מלקיות. ברמב"ם נראה שאינו אלא לשעה (ר"א בנו, וכך בנוסחאות המדויקות בו).

להסביר ש"בשעת היתר הבמות" היינו שאין במה גדולה כלל.

המצוה לדורות

הרמב"ם (הל' קרבן פסח א,ג) כותב: "אין שוחטין את הפסח אלא בעזרה כשאר הקדשים. אף בשעת היתר הבמות לא היו מקריבין את הפסח בבמת יחיד אלא בבמת ציבור, ומי שהיה מקריבו בבמת יחיד [לאחר חצות. לחם משנה] לוקה כאילו הקריבו בשוק, שנאמר: 'לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך' וכו', מפי השמועה למדו שזו אזהרה לשוחט בבמת יחיד אפילו בשעת היתר במות". זו לשון ההלכה במהדורות המדויקות (ולא כנוסח הדפוסים הרגילים בלשון הוזה: "וכל המקריב את הפסח"), וממנה נראה שאין בפסוק זה הוראה לדורות, אלא רק לשעת היתר במות, ובשעת איסור הבמות דין הפסח ככל הקדשים. ואכן, הרמב"ם לא מנה לאו זה במניין המצוות, וכך ביאר את שיטתו ר' אברהם בנו (שו"ת מעשה נסים סי' ב).

אמנם אין דרכו של הרמב"ם לכלול בהלכותיו עניינים שאינם נוהגים לדורות, וכפי שהשמיט כל דיני במה, אך כוונתו ללמדנו שהפסוק "לא תוכל לזבוח" אינו לאו נוסף לדורות (אבן האזל, הערות בסוף קדשים ח"ב, דף טו,ב). אך יש שתפסו בדעתו שהלאו נאמר גם לשעת איסור הבמות (מנחת חינוך, תפז).

מערכה רצו. אשם ששחטו בחוץ קודם זמנו לשם קרבן אחר (קיד,ב-קטו,ב)

עכשיו לנדבה; אבל חטאת ואשם אינם קרבים אלא לחובת הבעלים, וכיון שלא הגיע עדיין זמן הבעלים להביא את קרבנם – אין הקרבן ראוי לבוא אל פתח אהל מועד¹.

הסוגיה עוסקת בשאלה, מה דין האשם אם שחטו בחוץ טרם זמנו שלא לשמו: האם קרבן זה כשר במקדש, וממילא גם חייבין על שחיטתו בחוץ?

שנינו במשנה (לעיל קיב,ב): "איזהו מחוסר זמן בבעליו [שפטורים על הקרבנות בחוץ]? הזב והזבה והיולדת והמצורע שהקריבו חטאתם ואשמם בחוץ – פטורים; עולותיהם ושלמיהם בחוץ – חייבים". בטעם הדבר פירשו ראשונים, שעולה ושלמים ראויים לבוא גם בנדבה, ולכן גם אם אינם ראויים לבוא לחובת הבעלים, שכן לא הסתיימו עדיין ימי טומאתם – הם ראויים לבוא

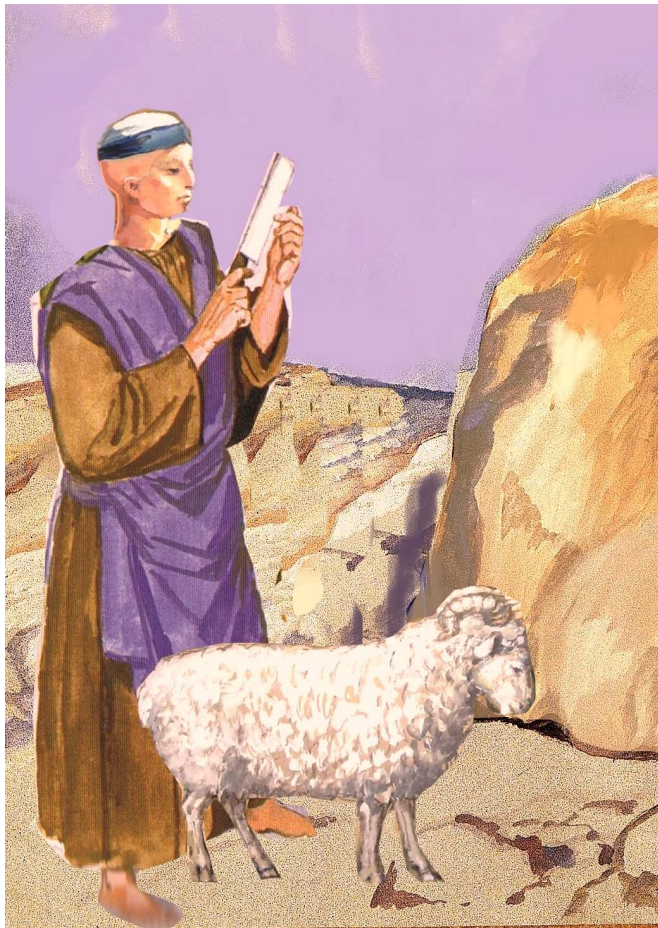
בעלמא. הרמב"ם (פירוש המשנה כאן, במהדורתו האחרונה, ועיין בתוס' י"ט; הל' מעשה הקרבנות יח,ט) כתב טעם אחר לחילוק זה, שהחטאת והאשם הם "עיקר הכפרה", ואין הם ראויים עד שישלמו ימי הספירה של הטמא, בעוד שהעולה ראויה גם לפני סיום ימי הספירה, משום שהיא "דורון". משמע מדבריו שהעולה ראויה קודם סיום ימי הספירה לא רק כנדבה, אלא גם כחובה לבעליה, ולכן חייבים עליה בחוץ (וכן כתב הלחם משנה הל' נזירות י,ו). על כך הקשה הרש"ש מהתוספתא (זבחים א,ב), שם נאמר: "עולת נזיר ועולת יולדת ועולת מצורע, ששחט בני שנים עשר חדש ויום אחד, או ששחט מחוסר זמן בבעלים – יעלו לגבי מזבח וטעונו נסכים, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה". הרי שעולת מחוסרי כפרה שנשחטה קודם זמנה, לא עלתה לבעלים לשם חובתם. יתכן שיש לפרש, שהרמב"ם לא התכוון לומר שעולה ושלמים עולים לבעלים קודם זמנם, אלא כוונתו שמכיוון שעולה ושלמים אינם עיקר הכפרה, שהרי הם קרבנות הבאים כדורון, ניתן "לנתקם" מחובת הבעלים ולהקריבם כנדבה, וממילא הם ראויים לבוא בפנים קודם זמנם; ונמצא שדעתו כשאר הראשונים. וכן משמע להדיא בהל' פסולי המוקדשין ד,כז, שעולת מחוסרי כפרה שהוקרבה קודם זמנה לא עלתה לבעליה.

13. לשונו: "ונוהג איסור זה בזמן הבית, כי אז נקריב קרבן הפסח... ואפשר לומר שאף בזמן הזה". לשון הספק שנקט בה איננה ספק הלכתי, שהרי אפילו אם היה סובר שהמעלה בחוץ בזמן הזה פטור (מה שאינו כן, עיין מצוה קפו) הרי הפסח אסור אף בזמן היתר הבמות. אלא שדרכו של החינוך במקומות רבים לכתוב את האישים והזמנים והמקומות שבהם נוהגת המצוה לאו דווקא על פי גדרם ההלכתי אלא על פי שייכותם המעשית לעניין, ולכן בזמן הבית, שכולם מקריבים את הפסח, יתכן יותר שמישהו יקריב בבמת יחיד מאשר בזמן החורבן. כך גם לשונו שהמצוה נוהגת "בזכרים ונקבות שאף הן חייבות בקרבן הפסח" מוקשית, שהרי גם מי שפטור מקרבן פסח אסור להקריבו בחוץ, אלא שמי שאינו חייב – מסתבר שלא יעשה כן.

החינוך חורג כאן מדרכו למנות את המצוות כמניין הרמב"ם גם כשאינו מסכים לו (עיין מצוה קסט), ועקב כך הוכרח החינוך להשמיט מצוה אחרת שמנה הרמב"ם, ותמה על כך ב'דוד מצוותיך' לבעל המשנה למלך (חלק ד, הערה למצוה תפז).

1. כך פירשו רש"י (כאן), והמאירי ורבו אליקים ביומא (סג,א), ולפי פירושם אם מחוסר כפרה הביא את עולתו קודם זמנה – לא יצא ידי חובתו, והרי זו כנדבה

כגון ששחט שלא לשמו מיעוט סימנים בחוץ וגמר רובו בפנים, משום דלא עקירת חוץ היא" (וכן באחד מכתבי היד בדק"ס שם). הדברים מבוססים על הגמ' בחולין (כט,ב), האומרת שלפי הדעה ש"שנה לשחיטה מתחילה ועד סוף", וכל שלב בתהליך השחיטה נחשב כמעשה שחיטה, השוחט מיעוט סימנים בחוץ וגמרן בפנים הרי זה חייב, מפני שעשה שחיטה בחוץ. ורבנו חננאל מוסיף לחדש, שהגמר שבפנים לשם נדבה מועיל למפרע להחשיבו כעקירת פנים. באור שמח (הל' מעשה הקרבנות יח"ב) תמה על כך, והגיה ברבנו חננאל, שצריך לומר להיפך, ששחט תחילה את הרוב בפנים ואחר כך השלים בחוץ, ובאופן זה אכן עקירתו שבפנים מועילה. כל זאת על מנת ליישב את רב חלקיה עם סברת רב ירמיה מדיפתי שם, אבל לשיטת רב אשי הנ"ל – אין צורך באוקימתא זו, ודברי רב חלקיה כפשטם, שהשוחט לגמרי בחוץ חייב.

אשם מצורע ששחט בחוץ. המצורע (נראה בצירור כשראשו מגולח) צריך להביא קרבנו לאחר שהתרפא וספר שבעת ימים לטהרתו. אם הקדים להביא קרבנו במקדש - הקרבן פסול. אם הקריבו שלא לשמו במקדש - נחלקו אמוראים האם השינוי מועיל להחשיבו כקרבן נדבה כשר, ולפי הדעה שכן - גם העושה זאת בחוץ חייב על כך, שכן הקרבן ראוי בפנים.

רב חלקיה בר טובי: השוחט בחוץ אשם מצורע לפני זמנו שלא לשמו - חייב

רב חלקיה בר טובי בסוגייתנו מסייג את הדין האמור במשנה, ואומר שהמקריב אשם בחוץ קודם זמנו שלא לשמו - חייב עליו, משום שהוא ראוי לבוא בפנים שלא לשמו, כמו ששינוי בתחילת המסכת: "כל הזבחים שנזבחו שלא לשמם - כשרים, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, חוץ מן הפסח ומן החטאת".

רב הונא מקשה עליו, שלא מצינו דבר שאינו כשר כשהוא נעשה לשמו, וכשר דווקא כשהוא נעשה שלא לשמו. לכן מסתבר שאשם קודם זמנו, הפסול לשמו - פסול גם כשנעשה שלא לשמו. אכן, שיטת רב חלקיה היא חידוש גדול: הרי קרבן שנשחט שלא לשמו - עדיין שמו הקודם עליו, ואי אפשר לשנות קרבן לקרבן אחר, וכמבואר בגמ' (ב,א) שעדיין הקרבן עומד בקדושתו ואסור להמשיך ולשנות בו. וכן מצינו באשם מצורע עצמו שנשחט שלא לשמו, שעדיין טעון נסכים כדין אשם מצורע². מדוע, אם כן, הקרבן נעשה ראוי אם מלבד פסול מחוסר זמן שעליו גם שינה את שמו?

באחרונים הסבירו את שיטת רב חלקיה בשתי דרכים: האחת, שמאחר שטרם הגיע זמנו של אשם זה, ואינו ראוי כעת למצותו - ניתן לשנותו לקרבן אחר (כמשתמע מהדוגמא בגמ' על פסח שלא לשמו שנעשה שלמים), ואפשר שאף מותר לעשות כן לכתחילה ('דם זבחים'; חמדת דניאל לעיל קג,ב). השניה, שאמנם עדיין שם אשם עליו, אבל אינו נחשב כמחוסר זמן, כי "מחוסר זמן בבעליו" הוא קרבן שבעליו יכולים לצאת בו ידי חובה והביאוהו טרם זמנו, אבל קרבן זה, שעשאו שלא לשמו ובלאו הכי לא יצאו בו ידי חובתם, נקלש פסול מחוסר זמן שעליו (קין אורה)³.

"עקירת חוץ"

חידוש נוסף טמון בדברי רב חלקיה, והוא ש"עקירת חוץ - שמה עקירה", כלומר, שגם השוחט בחוץ, אם שינה את שם הקרבן - יש תוקף למעשהו, והקרבן נחשב כראוי בפנים. נושא זה שנוי במחלוקת אמוראים ביומא (סג,א), ורב דימי שם סובר שעקירת חוץ אינה עקירה (לגבי פסח ששחטו בחוץ שלא בזמנו לשם שלמים, שלדעתו אין חייבים עליו), וכן דעת רב ירמיה מדיפתי, אך רבין ורב חסדא סוברים כרב חלקיה, וכן דעת רב אשי.

ברבנו חננאל שם קיימת גרסה ובה חידוש רב בדין זה: "רב ירמיה מדיפתי מתני... עקירת חוץ... לאו שמה עקירה, ופליגא עליה דרב חלקיה בר טובי.... ושנינן, הא דרב חלקיה

3. לשון רבנו אליקים ביומא סג,א בבבאור דברי רב חלקיה: "דכיון דשחטו שלא לשמו עקרו מדינו ועשאה נדבה, וכיון דנדבה הוא - אינו מחוסר זמן אלא ראוי להקריבו מיד, ולהכי חייב עליו משום שחוט חוץ", ודבריו עשויים להתפרש בשתי הדרכים הללו.

2. עיין מנחות פט,ב-צ,א: "אי לא מוקמת ליה במילתיה", ורש"י שם ה,א ד"ה וטעון נסכים, ורמב"ם הל' מחוסרי כפרה ה,ב: "וטעון נסכים כנסכי אשם". המאירי (יומא סא,א) סבר שאשם מצורע אינו טעון נסכים, והדין שאשם מצורע שלא לשמו טעון נסכים פירושו שיש לנהוג בו כעולה, דהיינו שהשתנה שמו, ותמוה מאד.

פסק ההלכה

לגבי החטאת? בשלמא אם עסקינן בקרבן טרם זמנו, וחיובו משום שהוא ראוי בפנים שלא לשמו – הרי חטאת שלא לשמה פסולה בפנים; אבל בזמנה, בוודאי חייבין עליה שלא לשמה בחוץ, מפני שהיא ראויה לשמה! החזון איש (קדשים ליקוטים סי' ה"ה והר"מ) מסיק שהרמב"ם מדבר באשם בזמנו, וחיידש, שהמקריב חטאת בחוץ שלא לשמה, אפילו בזמנו – פטור⁷ (ועיין באור שמת, שטובר שהרמב"ם סתם מפני שהתלבט כיצד לפסוק).

סיכום

לדעת רב חלקיה בר טובי, אשם מצורע שהוקרב במקדש טרם זמנו ושלא לשמו – כשר, ולפיכך גם השוחטו בחוץ לפני זמנו שלא לשמו חייב עליו. באחרונים נחלקו האם כוונת רב חלקיה שהאשם הופך לעולת נדבה או שלמי נדבה (ידם זבחים' וחמדת דניאל), או שדינו כאשם רגיל שלא לשמו (קרן אורה). רב הונא חולק ופוסל את האשם בפנים, ולכן גם פוטר עליו בחוץ. במסכת יומא נחלקו אמוראים בחידוש הנובע מדברי רב חלקיה, ששחיטה שלא לשמו בחוץ מועילה להחשיבו כקרבן כשר ("עקירת חוץ"). ולפי גרסה מסוימת העמידו את דברי רב חלקיה במי ששחיטתו מתחילה בחוץ ונמשכת בפנים (רבנו חננאל).

הרמב"ם פוסק שאשם מצורע ששחטו בחוץ שלא לשמו חייב עליו, אך לא כתב בפירושו שמדובר באשם קודם זמנו. רוב האחרונים הבינו שכוונתו כרב חלקיה, אך יש שפירשו דבריו על אשם בזמנו (קרן אורה וחזון איש).

הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות (יח,י) פוסק: "אשם מצורע ששחטו בחוץ שלא לשמו - חייב, הואיל ושלא לשמו ראוי בפנים וכשר כמו שיתבאר"⁴. הרמב"ם אינו כותב במפורש שהוא מדבר על אשם מצורע ששחטו בחוץ קודם זמנו שלא לשמו, אך כן פירשו רוב האחרונים את דבריו, שכוונתו לפסוק כרב חלקיה⁵, ודבריו הם המשך להלכות הקודמות (ז-ט), בהן מדובר על מחוסר זמן ('שהם וישפה'). ראייה לדבר, שאם עסקינן בשוחט אשם מצורע בזמנו – הרי הוא חייב אפילו לשמו (מרכבת המשנה). כדעה זו פסק המאירי (יומא סג,א) במפורש, שגם אשם קודם זמנו חייבין עליו שלא לשמו.

הטעם להכרעה זו, שהגמ' מוכיחה מכמה ברייתות כדעת רב חלקיה, ואף שדחתה את כל ראיותיה – פשוטות הברייתות היא כדעת רב חלקיה, ותירוצי הגמ' הם דיחוי בעלמא (ערוך השולחן). ועוד: רב אשי בסוף הסוגיה מיישב סתירה בין המשנה לברייתא על פי חילוקו של רב חלקיה בין לשמו לשלא לשמו, ונמצא שהכריע כמותו (ליקוטי הלכות וערוך השולחן)⁶.

בקרן אורה (קידב) התחבט בדברי הרמב"ם: מחד, מסתימתו משמע שהוא מדבר באשם ששחטו בזמנו. גם מהנימוק: "הואיל ושלא לשמו ראוי בפנים וכשר כמו שיתבאר" משמע כן, שהרי לא ביאר בשום מקום שאשם קודם זמנו כשר שלא לשמו. מאידך, אם כוונת הרמב"ם לאשם בזמנו – מדוע כתב זאת לגבי האשם דווקא, ולא

מערכה רחצ. הקרבה על ידי הבכורות לפני הקמת המשכן (קטו,ב)

(שמות כ,ב) מלמד על הקמת במות בכל מקום והקרבת קרבנות¹.

על קרבנות אלה אומרת המשנה (ק"ב,ב): "עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות, ומשהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים". יש לברר את המקור לכך שעבודת הקרבנות נעשתה על ידי הבכורות, ומתי בדיוק ומדוע הוחלפו הבכורות בכהנים.

העבודה בבכורות - מקורה וגדרה

בתורה לא נאמר במפורש שעבודת הקרבנות נעשתה על

במשך התקופה שמיציאת מצרים ועד הקמת המשכן (בחדש ניסן שנה לאחר מכן) טרם נצטוו ישראל על הקרבת קרבנות באופן סדיר. עם זאת, היו באותה שעה קרבנות ציבור לעיתים, ככתוב במלחמת עמלק: "ויבן משה מזבח" (שמות יז,טו, ובאונקלוס: "ופלח עלוהי קדם ה'"). וכן במתן תורה: "ויכתוב משה את כל דברי ה' וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר... וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים" (שמות כד,ד-ה). מצאנו גם קרבנות יחיד, ככתוב: "ויקח יתרו חותן משה עולה וזבחים לאלהים" (שמות יח,יב). גם הפסוק "מזבח אדמה תעשה לי... בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך"

4. כוונתו באומרו "כמו שיתבאר" למה שכתב בהל' פסולי המוקדין (טו,א), שכל הזבחים שזבחו שלא לשמם (כולל האשם) – עלו לבעלים לשם חובה, חוץ מפסח וחטאת.

5. מהר"י קורקוס, כסף משנה, מרכבת המשנה הל' פסולי המוקדין יז,כ, ליקוטי הלכות כאן, ערוך השולחן סי' ק,י, הר המוריה כאן, 'שהם וישפה' בספר הליקוטים במהדורת פרנקל.

6. החזון איש (קדשים ליקוטים סי' ה"ה קטו,א) דחה ראייה זו, שאולי כוונת רב אשי למי שהפריש שתי אשמות לאחריות, וזוהו חייב שלא לשמו קודם זמנו, ואף רב

הונא מודה בכך, כמבואר בגמ'.

7. הדבר תלוי האם אומרים "הואיל וראוי לשמו בפנים", עיין יומא סג,א ובשערי היכל שם מערכה קמח, שנחלקו ראשונים להלכה בדבר. בברייתא לעיל קט,א נאמר שחטאת שנשחטה שלא לשמה חייבין עליה בחוץ, אך זאת במעלה אימורי חטאת שנשחטה בפנים שלא לשמה, ולא בשוחט בחוץ שלא לשמה.

1. לשון הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה כ): "פשיטה דקרא הנה הוא מדבר בשעת היתר הבמות, שהיה מותר לנו בזמן ההוא שנעשה מזבח אדמה בכל מקום ונקריב בו".